

JSSN 0136—7064

Агитатордык БЛОКНОДЫ

1987 ★ МАЙ ★ 5 №

Бастыра ороондордын пролетарийлери, бириккилегер!

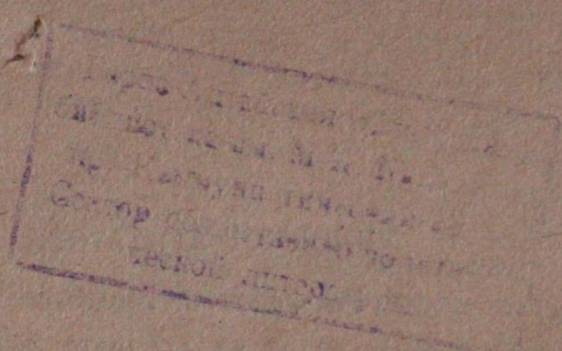
АГИТАТОРДЫҢ БЛОКНОДЫ

КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын
пропаганда ла агитация бөлүги

1987 j.

май

5 №

АЛТАЙДЫҢ БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫҢ
ТУУЛУ АЛТАЙДАГЫ БӨЛҮГИ

БАЖАЛЫКТАР

Выборлорго уткый	3
Кышкы одорлор	8
Областьта улус тартарын жарандыар	12
Мал өскүрери учун эрчимдү иште	18
Социализмнин ороондорынын бирлиги тыгыйт	20
Балкандарда ядерный жуу-јепсел јок зона јарлаар	28
Иранның черүзинде мүргүл-религиозный бултаартыш	34

СОДЕРЖАНИЕ

Навстречу выборам	3
Зимние пастбища	8
Улучшение пассажирских перевозок в области	12
В борьбе за животноводство	18
Единство стран социализма	20
Балканам — безъядерный статус	28
Религиозно-идеологическая обработка в вооруженных силах Ирана	34

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Подписано в печать 22. 05. 87. АН 10719. Формат 60X84 1/16.
Усл. п. л. 2,32. Уч.-изд. л. 2,02. Тираж 350. Заказ 2017.
Цена 5 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, 659700 г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36.
Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 27

ВЫБОРЛОРГО УТКЫЙ

1987 жылда 27 июньда, воскресенде бистинг орооннын ончо јерлеринде албатынын депутаттарынын јербойындагы Советтерине депутаттар ла райондордо (городтордо) албатынын јаргыларына албаты јаргылар тудатан выборлор өдөр.

Партиянын XXVII съездинин ле КПСС-тин Төс Комитетинин январь айдагы (1987 j.) Пленумынын јөптөри аайыкча госуларствонын јербойындагы органдарынын ла јаргынын ижин јарандыраарында, социалистический демократияны теренжидеринде бу выборлордын учуры сүреен јаан. Партия социально-экономический өзүмди түргендедетен, бастыра керектерде јангыртулар ла терен кубулталар эдетен стратегия ла тактика темдектеп алды. Јербойындагы Советтер госуларствонын ишкүчиле јаткан калыкка, олордын иштеп турган коллективтерине — колхозторго, совхозторго, предприятиелерге, учреждениелерге ле организацияларга энг ле јуук турган, јангыртуларды ла кубулталарды эдерин башкарып, ичкери көндүктирип турган органдар болуп јадылар. Госуларствонын јан-башкарузы, онын политиказы Советтер ажыра бүдүп ле өткүрилип јат, анда совет кижинин керексигени ле јилбүлери бириккен. Советтер күнүн сайынгы ижинде ишкүчиле јаткан кижинин күүн-табын көргүзип, партиянын ла госуларствонын политический ууламјызын јүрүмде өткүрип турулар.

Јербойындагы Советтер канча ла кире эрчимдү ле чокым ууламјылу иштезе, партия ла албаты темдектеп алган улу јаан пландар ла јакшынак амадулар анча ок кире јакшы бүдер.

Эмди бистинг областта, бастыра ороондо чылап ок, выборлорго белетенер иш өдүп туру. Јурт, районный, городской, областной, краевой Советтерге депутаттар, албатынын јаргызына јаргычылар тудатан избирательный округтарда ла выборлор өткүретен участоктордо эн талдама улус иштеп јат. Олор выборлорды социалистический де-

мократиянын жаңы, элбедилген ээжилери аайынча бийик кеминде өткүрер бастыра төзөмөл ишти бүдүргилейт.

Партийный организациялардын агитколлективтери агитпункттарда, ишкүчиле жаткандардын коллективтеринде, улус журтаган жерлерде, мал өскүргөн фермаларда, малчылардын ыраактагы турлуларында жартамал-политический ишти элбеде өткүрүп турулар.

Выборлор өткүрерине белетенген иш — жербойындагы Советтердин, албатынын жаргызынын ижин ончо жаанынан шиндегени болуп өдүп жат. Кезик журттарда бу иш азында жаңжыкканы аайынча жаңыс ла избирательный округтар, участоктор, агитпункттар төзөгөниле, кандидаттар көстөгөниле токтоп туру. Ол иш ас. Выборлорго белетенген өйдө өдүп турган жуундарда Советтердин ижин жарандылары ла тыгыдары, партиянын ла башкарунын жөптөри канайда бүдүп турганын, депутаттар ла жаргычылар ого берилген бүдүмжини ле жакылтаны бүдүргенин, өткөн өйдөги иштең кандый ченемелди алатанын, кандыйынан мойнойтонын ончозын ончо жаанынан шүүжери керектү.

КПСС-тин Төс Комитединин январь айдагы (1987 ж.) Пленумынын жөптөринде социалистический демократияны мынан ары там тереңжидери, выборлор өткүретен системаны жарандылары айдылган. Бүгүнгү Советтерде депутаттар — ишмекчилер, крестьяндар ла интеллигенция, эр ле үй улус, ветерандар ла жашөскүрим, башка-башка нациялу улус. Ле ол ок өйдө көп тоолу башкараачы ишчилер көп, көп жылдардын туркунына депутаттар болгылайт. Депутаттын мандады омордын жамызына жөмөлтө аайлу боло берди. Омордын кезиги депутаттар болуп чотолзо до, ижин бүдүрбей жадылар. Андый керектер ишкүчиле жаткандарга жарабай жат. Бу выборлорго белетенген өйдө оны аяруга алган.

Депутаттарга кандидаттар көстөйтөни — выборлорго белетенген өйдөги эн каруулу иш. Бистин общество Советтерге государствонын керектерин бүдүргедий эн тоомжулу улус тудулзын деп кичеенип жат. Быжыл өдөтөн выборлордын аңылу башказы неде дезе, выборлорго белетенген өйдө өткөн жуундарда избирательный округ аайынча азыдагызыла жаңыс кандидатты эмес, кандидат эдип көстөөрине бир канча кижини шүүшкени.

Быжыл ченелте эдип жербойындагы кезик Советтерге (бистин областьта Майма райондо) выборлор көп мандаттарлу избирательный округ аайынча өдөр. Ол округтарда кандидаттар мандаттардан көп болор. Кер-мар депутаттар

мандаттардан көп тудулза, ол тушта ас тоолу үн алган депутаттар резервте деп чотолор. Олорго андый кере бичик берилер, Советтин ижинде совещательный үндү болуп туружар.

Депутаттын ижи јенгил иш эмес. Олордын кандидаттарын көстөөрдө нөкөрдүн иштегкейин, ак-чегин, кичеенкейин, эл-јоннын ортодо тоомјызын, јакшы јанын ајаруга алган. Депутаттын ижин ол нөкөр бүдүрүп болор бо? Улусла иштеп билер бе? Эл-јондо тоомјызы кандый? Бойы канайда иштеп јат? Улус ортодо ло айлында кылык-јангы кандый? Айткан сөзин бүдүрер бе? Бастыра бу сурактар депутатка кандидатты көстөөрдө тургузылат. Кандидат јуртап јаткан јерди база ајаруга алар керек. Ол кижии бойынын округында эмезе коштойында болзо, избирательдерди соныркадып, јилбиркедип ле чочыдып турган ончо керектерди јакшы билеле, бойынын ижин јакшы бүдүрерин јүрүм көргүзет.

Азыйда өткөн выборлордо депутатка кандидатты көстөйтөн лө өскө дө јуундарды бачымдап, ман-бажына, тем-дектезе, түште ажанатан өйдө өткүрүп туратанын бу выборлорго белетенген өйдө токтоткон.

Эмди депутатка көстөлгөн кандидаттар бойлорынын округтарында избирательдерле туштажып турулар. Андый јуундарды база јангырта өткүрер керек. Алдында андый јуундар улуска эп јок өйдө, јанду ла деп өдөтөн. Күүнзеген көп улус ол јуунга учурабайтан. Јуун өткөни керегинде соңында угуп тургулайтан.

Депутатка кандидаттар избирательдери ле тушташкан јуундарда улусты соныркаткан бастыра сурактар аайынча ачык-јарык куучын өдөр учурлу. Андый туштажуларды јангыс катап эмес, көп катап өткүрерге јараар. Кандидаттар агитпунктта, кайда да тышкары, фермада, малчылардын турлуларында туштажып куучындажар органы тузаланар керек. Депутаттын кандидадына онын бүдүмјилү кижизине газетте статьясын јарлаар, радио ажыра куучындаар арга берип турар керек.

Выборлорго белетенген өйди колхозтын, совхозтын, предприятиенин ижинде, улусты медицинский ле бытовой јеткилдееринде, садуда, транспортто једикпес-тутактарды табып, түрген јоголтсына тузаланар задача туруп јат. Бу амадула выборлор алдында өдүп турган јуундарда бүгүнгги депутаттар келер выборлордо депутатка тудар эдип көстөлгөн кандидаттар, башкараачы партийный, советский, хозяйственный ишчилер турушканы тузалу болоры өдүп

турган жуундардан көрүнөт. Андый туштажуларда бар једикпес-тутактарды, јастыраларды коскорып, оморды түрген јоголтотон јолдорды избирательдерле кожо түрген табар аргалу.

Избирательдердин јакылталары — Советтердин ишкүчиле јаткандарла колбуларын тындып турган быжу эп-аргалардын бирүзи. Быјылгы јакылталарды ончо јанынан тереңжиде шүүп белетеер керек. Јаан, је бүдүрерге көп иш керек јакылта береринен јалтанары керек јок. Кезикте депутатка јакылта бергени ажыра өрөлөп турган органдардан үзеери фондтор аларга, эмезе бүдүрерге арай өрте иштерге акча ла материалдар сураарга кичеенетени учурап туратан.

Эмди јакылтаны јөптөп турган ол ок жуунда шүүлтелердин учурын ла јүрүмде бүдүретен аргаларды куучындажып јөптөжип алганы јакшы болор. Анайда эдерге, суракты јартаарга Советтердин исполкомдорынын ишчилери, жуунда турушкан башкараачы ишчилер болужар учурлу. Ненди эдип бүдүрер аргалузын, кандый јакылтаны, шүүлтени бүдүрип болбойтонын ол ло тарый избирательдерге јартап айдып берер керек. Бүдүрип, эдип болбойтон јакылта јөптөйлө, улусты төгүндеп, орды јокко мекелеерге јарабас.

Албатынын јаргызын тудатан выборлорго јангыртулар база эдилген. Ол кубулталар Советтерге депутаттар тудатан выборлорго эдилгенине түнгей. Выборлорго белетенген өйдө албатынын јаргызына көстөлтөн кандидат избирательдерле туштажарын элбеде төзөөр керек. Кандидаттар ишкүчиле јаткандардын коллективтеринде, улус јуртап јаткан јерлерде, избирательдердин клубтарында, агитпункттарда лекция кычыарын, доклад эдерин, куучын өткүрерин төзөөр. Андый туштажуларда ишкүчиле јаткандар көп шүүлтелер эдери јарт. Омордын көбизи ишти ле јүрүмди текши јарандыраарына, јаргынын, милициянын ла прокуратуранын тоомјызын бийиктедерине, дисциплинаны тындыдарына ууланар. Ол шүүлтелерге агылу ајару эдер керек.

Выборлорды өткүрерине белетенер иш Улу Октябрьдын јетенинчи јылдыгынын байрамына барып јаткан исторический учурлу өйдө өдүп јат. Октябрьдагы социалистический революциянын амадулары аайынча бистин ороондо јаан јангыртулар ла кубулталар башталды. Агитаторлор ло политинформаторлор, докладчиктер ле лекторлор, пропагандисттер бистин орооннын албатыларынын једимдерин, албатылардын најылыгын ла интернациональный колбуларын, социализм капитализмнен артыкту болгонын,

капитал бийлеген телекейде ишкүчиле јаткан калыктын бойлорынын праволоры учун тартыжузы элбеп турганын, национально-јайымданар тартыжуны элбеде јартаар учурлу.

Јербойындагы Советтерге депутаттарды ла албатынын јаргызына јаргычыларды тудатан выборлор өткөни совет улустын иштеги ле политический эрчимин тыныдар, олорды быјылгы јылдын ла бастыра бешјылдыктын планда-рын бүдүрерине ле ажыра бүдүрерине оморкодор.

21 июнда ончобыс избирательный участокторго барып, бойлорыстын үнисти ишкүчиле јаткандар јербойындагы Советтердин депутаттарына ла албатынын јаргычызына көстөгөн кандидаттар учун берели.

КЫШКЫ ОДОРЛОР

Туулу Алтайда кой өскүрерин астамду эдетен јаан тузалу аргалардын бирүзи — ток азырал болор өлөңдөрлү кышкы одорлор болуп јат. Бир койго конокко 7—9 килограмм јажыл азырал керек. Ол кире азыралды кой јангыс ла түжүми бийик (көп өлөңдү) одорлордон одоор аргалу. Андый одорлорды белетеери керектү. Кышкыда кой мырчакла колый арбаны, рапсты үрендеер керек. Рапсты јангыс бойынча эмезе сулала, арбала колый үрендеерге јараар.

Севооборотто јангысјылдык өлөңдөрдin кыраларынын кезигинде кышкыда койлор одорлодор эдип, јайгыда өрө адалган культураларды үрендеп салар. Ого үзеери кажы ла колхозто ло совхозто севооборотко кирбеген кыралар бар. Койлордын кыштуларын айландыра јерлерди анайда тузаланганы сүреен јакшы болор.

1971 јылда бис июль айдын баштапкы онкүндүгинде кышкыда койлор кабыратан одордо сула үрендеп салдыс. Сентябрь айдын учында сула мажактап баштаган. Ол өйдө јажыл азыралында 14,1 процент протеин, 25,4 процент клетчатка, 2,8 процент үс, 49,3 процент чек кургак веществаго бодоштыра чотогоныла БЭВ бар болды. Азырал ол бүдүмиле кышка арткан, койлор сүреен јакшы јип турдылар.

Кышкы одорлорды үрендейтен агротехника

Јангысјылдык культураларды јайгыда үрендейтен иштин агротехникада аш эмезе азырал эдер культураларды үрендегенинен тын башказы јок. Јайдын ортозы киреде үрендейтен учун, кыраны пар чылап јазаар керек. Ол чөп-өлөңди јоголтор, кыртышта јеткил чык артырар арга берер.

Јум јерлерди кыралап турган болзо, кыртышты јакшы антарар керек. Теренги 14—16 сантиметр (андый аргалу

болгожын) сүрилген соңында БИГ—3 тырмуушла тырмайла, үстин түзедер. Кыртыш жука болзо, салдала сүрбей, 2—3 жолдор дискалаар, оңон тиштерлү катокло ныкталайла үрендеер.

1985 жылда Ондой райондо Кенидеги совхозто койдын одорлорын эки катап дискалайла, июль айдын баштапкы онкүндүгинде үрендеген жерлердин бир гектары 80—100 центнерден жажыл азырал берген. Ару бойын, анайда ок сулала колый үрендеген рапстын бир гектары орто тооло 120—150 центнерден жажыл азырал берген. Ол өйдө рапс чечектеген, сула мажагын суурган өй болды.

Жаңысжылдык өзүмдерди кышкы одорлордо тузаланарга июнь айдын учында эмезе июль айдын баштапкы күндеринде үрендеерге бир гектарга үренин нормаы бир эмеш бийик болор учурлу. Суланы бир гектарга 180—200 килограмм, суланын ла мырчактын колынтызын 270—290 (сула 80—95, мырчак 190—200) килограмм, рапсты 10—12 килограммнан үрендеер. Анайда бир гектарга сула — 6 миллион, суланын ла мырчактын колынтызында: сула — 2,5, мырчак — 1,2, рапс — 3—4 миллион үрен үренделер.

Туулу Алтайдын жерлеринде кышкы одорлордо безэрук (Кубань, агат) сортту рапсты сулала колый, анайда ок суланы ару бойын үрендеерге жараар.

Одорлордын севообородын тургузарда рапсты бир кырада кажы ла жыл, эмезе жыл алыстай үрендезе, түжүм жабыс болотонун билип, ас ла алза, бир жерде рапсты төрт жыл өткөн соңында катап үрендейтенин пландап турар керек.

Жаңысжылдык өзүмдердин түжүмине минеральный удобрениелер жарамыкту. Онын учун бир гектарда 0,5—1,0 центнер суперфосфатла эмезе аммофосло жарандырарга жараар. Азот удобрениелерди кыраны сүрер тушта, солокко үрендеп турган болзо, культивация эдерде бир гектарга 60—100 килограммнан тузаланар керек. Үрендеген соңында кыранын үстин катоктоп ныкталаар.

Июнь айдын учында эмезе июль айдын баштапкы күндеринде үрендеген сула ла рапс, анайда ок омордын колынтылары күске жетире ток азырал болуп, тыгыда өзүп калар. Омор жажыл бойы октябрь айдын ортозына жетире өзөр. Оңон улай соок күндер тура берерде, соокко консервировать эдилген аайлу болуп артар. Кыш келзе де, азырал жажыл бойы турар. Оны койлор сүреен тамзыктап, бастыразын отоп, жип салгылайт.

Азырал жажыл бойынча кышка артканы жаан учурлу. Эрте үрендегени күски жылу күнге, жыбарга каротины жогор, ток болор чындыйы астап, өзүм саргарып баштайла, учында кургак салам болуп калардан маат жок. Анайда болбозын, ток азырал болотонун чындыйы жылыбазын деп, өзүмди чабала, курлап жуур эмезе ол бойынча жайа артырар, онон курлаар. Курдан койлор тын кичееп жиир.

1971 жылда ченелте эдип, жайгыда үрендеген суланы күскиде жажыл бүрлү тужында чабала, курлап жууп саларыста, кыжыла ток азырал болотон чындыйы жүк ле 9,7 процентке астаган. Кыралап өскүрип алган азыралды чаппай одордо артырганы ток азырал болор чындыйын 22,6 процент, чабала жуубай жайа артырганы 16 процент жылыткан.

Чабала, курлап жууп салза, кышкыда койлор карды чапчып, жайа жаткан азыралга једерине көп өй өткүрбес, курды ол ло тарый табала, тойо отоп алар. Азырал кар алдына жада калбас, үези жиилер.

Үрендеген кышкы одорлорды тузаланатаны

Рапстын бойын эмезе сулала, арбала колынтылап үрендеген одорлордо азыралды койго бистин областьтын айалгазында октябрь айдын учында — ноябрь айдын баштапкы күндеринде, качан кыш кидим көндүгө берген, улай соок күндерлү өйдө јидирип баштаарга јараар. Суланын ла арбанын, омордын колынтыларынын кыраларын онон эрте одорлодып јидирерге јараар.

Кажы ла үүр койлорго, омордын тоозы, јааны-јажы, иркек-тијизи аайынча, анайда ок одордо үрендеген азыралдын түжүми аайынча жайгыда үрендеген 50—70 гектар одор көстөп чыгарып берип јат. Кыраны 2—3 гектардан 20—30 участокко бөлиир. Бир участокты 3—5 күн отодор. Анайда кышкыда 4—5 ай одорлодып кабырарга једер.

Койлорды кышкы өйдө кырадагы азыралды одорлодып јидирерине табынча темиктирер керек. Ненин учун дезе, кой күскиде өлөнги кадып, кургап калган өлөнди одорлойло, күскиде ле кышкыда клетчатказы ас жажыл азыралды ачапсырап, өткүре көп јигежин ичи өдүп, чычкактаар.

Жайгыда үрендеген одорлордо јоон койлор күнине 5—6 частан, ол жыл чыккан кураандар 4—5 частан көп эмес

јүрер учурлу. Өскө өйдө койлор чеденде кургак өлөң јиир әмезе үрендебеген, јерлик одордо отоп јүрер учурлу.

Кышкыда койлор үрендеген одорлордон јажыл азыралды туйгактарыла карды чапчып табала, јип јадылар. Койчылар кар јаан јылдарда кардын алдындагы курларды арчыйла, азыралды койлор түгезе јиирин кичеегени јакшы болор. Качан бир участокто јажыл азырал түгензе, өскө участокко айдаар.

Кышкыда отодотон одорлорды јайгыда үрендегени продукцияга чыгымдарды чик јок астадар. Ого үзеери койлорды јыл чыгара ток азыралла јеткилдеер арга болор. Ол дезе, малдын продуктивностын бийиктедер, тоозын көптөдөр. Кышкыда, јаскары-кышта төрөгөн койлордын сукадыгы тын болор, кураандары јакшы торныгар.

А. П. КИСЕЛЕВ,
јурт хозяйстводо ченемел өткүрер Горно-Ал-
тайский станциянын баш научный ишчизи

ОБЛАСТЬТА УЛУС ТАРТАРЫН ЈАРАНДЫРАР

Туулу Алтайда улус жорыктайтан, кандый бир керектерине ары-бери жүрүжетен арга — автобустар. Кош-Агаш, Улаган, Турачак, Кан-Оозы, Көксуу-Оозы жаар самолеттор учуп жат. Же јут-јулакай өйдө, кышкыда самолеттор учар арга јок бололо, жорык үзүлөрдөң маат јок. Мындый айалгада автобуслар барганы быжу.

Оны ајаруга алып, партияның обкомы ла райкомдоры, облисполком ло райисполкомдор областьта ла райондордо улусты автобуслар тартарына јаан ајару эдиң турулар. Нениң учун дезе, бу иш партияның совет улусты јеткилдеерин јарандыраң, кижі керегинде кичеемелди тыңыдар политиказын жүрүмде бүдүрип турган иштердин бир бөлүгү болуп јат.

Автобустар жүрөтөң јолдор јазалат, јангы маршруттар ачылат. Калганчы үч јылда автобустарла улус таратан јангы 6 маршрут ачылган. Райондор ортодо эки јаан экспресс-жорыкташ ачылды, Горно-Алтайск городто автобус жүрөтөң эки јол јазалды. Јайгы өйдө городтон 18 автобус чыгат. Байрам алдында ла байрамду күндөрдө үзеери автобустар жүрүжип јат.

Областьта автотранспорттың производственный базасын тыңый берди. Көп улус тартар, ичи сүрөен јакшы јазалду, улус жорыктаарга эптү јангы автобустар областьтың јолдорында көптөди. 1985 јылда областьта автобустар туратан јангы јылу гаражтар ачылды. Олордо јангыс өйдө 70 автобус турар аргалу. Шоферлор ло жорык жүргөң улус ажанатан столовыйлар бар.

Автобустардын ижинде, жорык жүргөң улусты јакшы тартып јетиреринде јеткер болбойтонын јеткилдеери — автомобилисттер кичееп бүдүрөтөң төс задача болуп јат. Јазалы коомой машиналар жорыкка атанала, јолой үрелип, улустың жорыгы тутаган, кезикте улус корогон ло кенегөң учуралдар бистин областьтың јолдорында ас эмес. Оның

учун автобустарды технический кичеери, жакшы жазалду тузаланары кыйалта жок керектү. Пассажи́рлер тартар ав-тохозя́йстводо автомоби́льдерди технологи́ческий кичеери поточный эп-сүмеле, үрелген жазалдарды бүткүлинче солы-ыр аргаларла төзөлгөн. Мында автобус ремонттоочылар бригаданын подрядыла иштеп турганы иштин чындыйын жарандырды, жазал быжу болор кеми бийиктеди.

Жол баратан улуска билеттер садары ондолды, автобус-тарга билеттердин 70 проценти ажындыра садылат. Билет-тер саткан акчанын 72,8 проценти кассалар ажыра кирип туру, эмезе 1986 жылда, онын алдындагы жылга көрө, 25 процентке көптөгөн. Арткан билеттерди автобустардын шоферлоры жолой садып турулар.

Пассажи́рлер тартар иште база бир жаңы неме — город-тогы автобустарла жорыктайтан абонемент-талондорды тар-кадып, садып баштаганы. Былтыргы жылдын баштапкы кварталында абонементтер сатканынан кирген акча текши жуулган акчанын 7,6 проценти болгон болзо, быжылгы жыл-дын баштапкы кварталында — 17,3 проценти болды. Го-родто улус билет садып албай жүрери астады. Билетти үзүп ала-ла, акчаны төлөбөйтөни 1985 жылда 12,3 процент бол-гонынан 1986 жылда 9,7 процентке жетире астаган.

Былтыргы жылдан ала автобуста улус тартар предприя-тие ишти жаңырта төзөп баштаганы пландарды бүдүрери-не, иштин чындыйын жарандыраына жөмөлтө эткен. Пар-тийный организация, администрация экономический жаны-нан быжулап чотойло, жаңы тарифный ставкалар тургус-тылар.

1976 жылда пассажи́рлер тартар планын АТП 107,8 про-центке бүдүргөн, ол 1985 жылдагызына көрө, 6,7 процентке көп. Кирелте алар план 106,6 процентке бүткен. Автобус-тар үзүк жок жүрүжер жакылта план аайынча 94 процент болор ордына 96,4 процент болды.

Быжылгы жылдын баштапкы кварталынын жакылтала-рын предприятие бастыра көргүзүлөр аайынча бүдүрди.

Же оныла коштой пассажи́рлерди автобуста тартар, жол жүргөн улусты жеткилдеер ишти АТП-нын администрация-зы ла партийный организациязы төзөгөни КПСС-тин XXVII съездинин жөптөринде айдылган некелтелерди жеткилдебей турганын партиянын обкомы бу суракты бойынын бюро-зынын жуунында шүүп көрөлө темдектеди.

Бистин областта 11 совхозтын ла колхозтын төс журт-тарына, ишмекчилердин поселокторына автобустар жүрбей

јат. Автобустар барып токтогон јерлердин 50 процентинде кышкыда ла јайгыда јут-јулакай күнде автобус туратан јакшы јазалду ла јылу гараж јок, шоферлор конор ло амыраар тура, ажанар јери јок. Тартып барып јаткан улус ла шоферлор јолой курсактанатан столовыйлардын ижинде једикпестер көп, белетеген курсагы амтан јок болуп турат. Јаңыс ла Турачакта ла Улаганда автостанция аайлу туралар бар. Ыскө јерлерде онызы да јок.

Чамалда автостанцияны туткалы 10 жыл болды, 64 мун салковой акча чыгымдалган, эмдиге бүткелек.

АТП-нын бойында ремонт эдер иш уйан төзөлгөн учун 1986 жылда јорыкка чыккан 60 автобусты ГАИ-нин ишчилери јек табала, ойто јандырган. Реммастерскойдо иштин көп нургунын колло бүдүрүп турулар, механизация коомой, ого керектү јазалдар иштебей туруп јат. Јаңы техника ла технология тузаланар јакылта бүтпей турганы учун иштин арбыны јабыс, чындыйы коомой.

Шоферлорло, слесарьларла, мотористтерле, инженерно-технический ишчилерле иштеерин јарандыраар, оморды үредер, квалификациязын тыгыдар керек. Партийный ла профсоюзный организациялар бу ишке ајару этпей турган учун коллективте ишчилер жылдын ла 25 процент солынып туру. Андый ајалга калганчы беш жылдын туркунына болуп туру. Предприятие бойынан стипендия төлөп, институттарда студенттер үретпей јат. Калганчы үч жылдын туркунына бастыразы 2 јиит специалист келди. Заочный үредүде 6 кизи үренет.

Предприятиде партиянын XXVII съездинин, КПСС-тин Төс Комитединин апрель айдагы (1985 ј.) Пленумынын јөптөри аайынча јаныртулар эдетен программа бар. Анда јаңы технологияны ла озочыл ченемелди тузаланары айдылган. Је бригаданын подрадыла иштеери эмдиге јетире көндүкпей туру. Предприятиде бастыразы 25 бригада бар, је омордын ортодо јүк ле алтузы (шоферлордын — төрт, ремонт эдеечилердин эки бригады) коллективтин подрадыла иштеп турулар.

Производствонин пассажирлерди јеткилдеп турганынын культуразы јабыс. Тыш бүдүми кирлү, чылбар, пассажирлердин ајарузына керектү јар-јетирүлер јарлајтан микрофон јок автобустар јорыкка чыгып турган учуралдар болуп туру. Јолдо керектү јазалдар, автобус келетен ле атанатан өйди көргүскен график јок.

Городто кезик шоферлор токтогон јерди јарлабай, пас-

сажирлерге билет садып алары керегинде айтпай жадылар, кассада билеттер барын-јогын шингебей турулар. Пасса-жирлер билеттү болгонын шингеери база једикпестү тө-зөлгөн. Обществeнный шинжүчилердин тсозы астады, бү-гүн предприятиеде андый жүк ле 8 кижии артты.

Јорык жүрген кижиге кичеeмелди автовокзалдан јети-рип баштаар керек. Автовокзал — городтын ла јурттын кеберин көргүзет деп айдыжып турганы јолду. Бистин го-родтогы автовокзалды алалы. Автовокзал керегинде кем де кичеeнбей турганы көрүнет. Бу коллективтин керектери ле кичеeмели 1985, 1986, 1987 жылдардын колдоговорло-рында айдылбаган. Мында јаш балдарлу энелердин комнатазы јок. Автовокзалдын јабынчызы тежик, јут күн-де суу өткүре агат.

Автотранспортный предприятиенин ишчилеринин, ан-чада ла дисциплинаны тынгыдарына учурлалган некелте ле јартамал-политический иш бийик кеминде болор учур-лу. Ол јанынан партийный ла профсоюзный организация-лардын ижинде једикпестер бары билдирет. Былтыргы жылда АТП-нын шоферлорынын бурузыла јолдо беш ка-тап авария болордо өлгөн лө кенеген улус бар. Аракы ичип алган шоферлор јорыкка барып турары астабайт. 1986 жылда јолло јорыктаар ээжилерди бусканы учун ка-руузына тургузылган 35 шофердын ортодо 8 кижии эзирик болгон.

Јорык јеткер јок болоры јанынан общественный комис-сия ээжилер бузар кылыктарды болдырбайтан иштин пла-нын тургуспай, андый амадулу иш өткүрбей туру. Комис-сия јангыс ла болуп калган керектерди көрүп јат.

Предприятииeде ишмекчилердин иштеер ајалгазын ла жадын-јүрүмин јарандыары, иштин культуразын бийик-тедери ле дисциплинаны тынгыдары јанынан профком тын кичеeнер учурлу. Мында профкомнын јуундарында көп нургуны аракыдаган ла иш тутаткан улусты шүүшкилейт, КЗОТ-тын 33-чи статьязы аайынча иштен чыгаратаны ке-регинде администрациянын шүүлтезине јөп бергилейт. АТП-нын профкомы предприятиенин социальный про-граммазынын сурактарын бүдүреринен кыйыжат, произ-водствонын керектерине киришпейт, столовыйдын, клуб-тын ижин шингебейт. Онын учун ишмекчилер профком бойынын ижин тургуза ла јангырта төзөзин деп јолду не-кеп турулар.

Бастыра бу једикпес-тутактарды јоголтоло, иштин эр-чимин тынгыдарына, јартамал-политический ле культурный

ишти элбедеринде комсомолдын организациязы тын туружар аргалу да, учурлу да. ВЛКСМ-нин предприятиедеге баштамы организациязы жаан эмес. АТП-де 28 жашка жетире 152 кизи иштеп туру, комсомолдордын тоозы десе жүк ле 18 кизи. Комсомолдордын жууны ойлү-ойинде өтпөй жат. Городтын ла областтын жүрүминде жаан учурлу бу предприятиенин комсомолдорунун ла жашооскуримнин ижине аяруны ВЛКСМ-нин горкомы ла обкомы этпей турганы кайкамчылу.

Пассажирлер тартар автопредприятиенин коллективинин, онын общественный организацияларынын ижинде көп тоолу жедикпестер ле тутактар баштамы партийный организациянын уйан ижинен улам болуп туру. Бу парторганизацияда КПСС-тин 65 члени ле членге 2 кандидат учето туруп жат.

Пассажирлер тартарын жарандыратан сурактарды баштамы партийный организацияда бир де катап шүүшпеген. Уставтын некетелерин ле бойынын ижин бүдүрүп турганы керегинде коммунисттердин отчетторун ас (үч кижиден) уккан. Партийный жуундарда өдүп жаткан хозяйственный сурактарды шүүшкилейт.

Жуундар темдектелген ойдө өтпөй, үзүлүп турган учуралдар болуп жат. Öткөн жылда эки катап жуун өтпөгөн.

Партийный жуундардын жөптөри чокым эмес, калай, темдектеген иштерди бүдүрери учун каруулу улус адалбаган болуп турат. Жаңы тзззлгөн цеховой партийный организациялар иштеп баштагалак, оордо келер ойдө иштейтен пландар тургузылбаган, тзззлип баштаган тзрт айдын туркунына тзрт жуун öткүрер ордына жүк ле бир жууннан öткүрдилер.

Партийный бюро уйан иштеп туру. Онын жуундарында алдынан бери жанжыккан сурактардан башка бир де жаңы керек шүүжилбейт. Бюродо шүүшкен сурактар: учеттон чыгары керегинде угузуны көргөни, коммунисттер жастыра кылык эткенин шүүшкени, келер жууннын сурактарын жөптөгөни, жаңы кварталдын планын жөптөгөни, критический шүүлтелерди жөптөгөни ле öскө дө андый керектер.

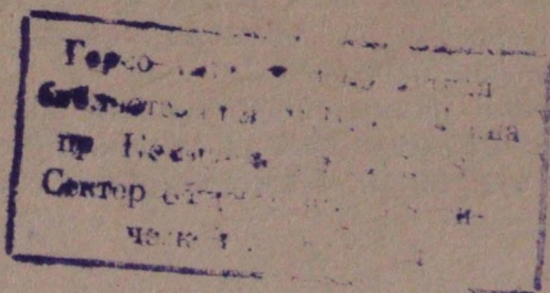
Бюродо профкомнын, ВЛКСМ-нин организациязынын, öскө дө общественный организациялардын ла обществодордын ижин, администрациянын ижин шиндейтен комиссиянын отчедын шүүшпей, кандидаттын стажын öткөни керегинде суракты тургуспай жадылар. Партийный организация партияга озочыл ишмекчилерди алганы ажыра

өспөй јат. Предприятиедө бар 15 башкараачылардан ла специалисттерден јүк ле 6 кижі коммунист.

Бастыра бу једикпестерди пассажирлер тартар автопредприятиениң администрациязы, партийный, профсоюзный ла комсомольский организациялары түрген јоголтоло, КПСС-тин Төс Комитединин январь айдагы (1987 ј.) Пленумынын јөбин јүрүмдө бүдүрип, јаан јангыртулар эткени ажыра бастыра ишти кезем јарандырар аргалу.

Н. КЛИМОВ,

КПСС-тин обкомында промышленностьын, транспорттын ла албаты тузаланар товарлардын бөлүгинин заведующийинин заместители

МАЛ ӨСКҮРЕРИ УЧУН ЭРЧИМДҮ ИШТЕ

(Туулу Алтайдын комсомолынын историязынан)

1933 жылда Туулу Алтайдын комсомолы бойынын алдына общественный мал өскүреринде областьтын партийный организациязына болужарын тыгыдар задача тургускан. Областьтын комсомол организациязы мал өскүрерин шефството алган. Ол жанынан баштанкайды Ондой райондо ВЛКСМ-нин Кулады журттагы ячейказы эткен. Ол тушта ячейканын качызы Кудачинов Токна болгон.

1932—33 жылдардын кыжында Куладынын жашөскүрими 529 тын жаш малды корулап алган, бастыра малдын тоозы 16 процентке өскөн, өлгөни жүк ле 1,31 процент болгон. Ол жакшы једим болды. Комсомолдор ол једимге јөмөнип, малды кичееп өскүрери учун эрчимдү ле мергендү иштенерине областьтын бастыра комсомолдорын кычырдылар.

1933 жылда 21 февральда ВЛКСМ-нин Ойрот обкомы Куладынын комсомолдорынын баштанкайын јарадала, областьтын бастыра комсомол организацияларын общественный малды кичееп өскүреринде эрчимдү турушсын деп молјогон.

Удабай Куладынын комсомолдорынын баштаганын Күнбадыш Сибирьдин комсомол организациязы јарадала, бастыра крайга таркаткан.

Туулу Алтайда комсомолдор мал өскүрери, малга азырал белетеери учун тартыжуны колхозтор төзөгөн жылдардан ала баштаган. Өлөн белетееринде комсомолдордон көп тоолу бригадалар төзөлип турган. Олордын ортодо эн артык иштеп турганы Куладыда Кудачинов Токнанын бригадасы болгон. 1931 жылда бу бригадага эн озо партиянын обкомынын ла облисполкомнын улалып жүрер Кызыл Маанызы берилген.

1933 жылда общественный малды көптөдөри учун элбеген социалистический мөрөйдө жүстер тоолу јиит комсомолдор турушкан. Мал өскүреечи озочыл жашөскүримнин ол

жыл райондор сайын өткөн конференцияларда жиит малчылар бойлорына бийик молжулар алала, эрчимдү иштегендер.

Кош-Агаш ла Улаган райондордо жиит мал кабыраачылардын баштапкы жуундары өткөн. Андый жуундар жашөскүримнин жаан байрамдары аайлу өдүп турган. Революциядан озогы өйдө байлардын малын кабырган жалчылар кижиге деп бодолбойтон. Байлар оморды жабыс көрүп, базынып, чыбыктап туратан. Эмди совет жан тужында колхозтордын малын кабырары эн мактулу иш, мал кабыраачылар десе, эн күндүлү болгону ол жуундарда жарт көрүнди.

ВКП(б)-нин обкомынын качызы нөкөр Пьянков И. В. ВЛКСМ-нин обкомынын пленумында айткан куучынында Куладынын комсомолдоры мал өскүреринде мергендү иштеери жанынан бастыра областьтын жашөскүримине жозок көргүскенин темдектеген. 1931 жылда Куладыда ВЛКСМ-нин ячейказында жүк ле 4 комсомолец болгон болзо, 1934 жылда омордын тоозы 68 кижиге жеткен, ол тоодо 31 кыс болды.

Ол жылдарда Куладынын комсомолдоры алтай улус кобылар сайын көчөрин токтодоло, журтта токынап жада-рын төзөөри жанынан жаан иш өткүрген, улус бичик билбезин жоголторында, культураны бийиктедеринде турушкан. 1928 жылда Куладыда бичик билер сок жангыс кижиге болгон болзо, 1934 жылда бастыра журт улустын 96 проценти бичик кычырып үренип алган.

ВЛКСМ-нин ячейказы бичик билбезин жоголтор 4 жер төзөгөн, омордо 250 кижиге үренген, 68 кижиге жарымдай бичикчи улустын школында үрендилер. Анайдарда, 1934 жылда Куладыда комсомолдордын кичеемелиле бастыра текши баштамы үредү алар иш башталган деп айдарга жараар. Журттын бастыра жашөскүрими политүредү өдүп турган. Ячейка комсомолдордон журтта культурный иш өткүретен 19 кижини белетеген.

П. ПУПЫШЕВ,
КПСС-тин обкомында партархивтин заведующийи

1. СОЦИАЛИЗМНИНГ ОРООНДОРЫНЫНГ БИРЛИГИ ТЫНГЫЙТ

Социалистический государстволордын албатылары төртөн жылдан ажыра өйдин туркунына кижиликтин бастыра историзында кижик кижинин күчин жибес, базынып жаман көрбөс, кулданбас, ончо улус түнгей праволорлу жаңы жүрүмди төзөп турулар. Бу өйдин туркунына социализм телекейде бирлик система боло береле, жер үстинде журтаган албатылардын ончо керектерине бойынын жакшынак салтарын жетирет.

Карындаштык государстволор бойларынын ортодо колбуларды тереңжидип, бой-бойына болужып ла жөмөлтө эдижи, элбеде өмөлөжи турганы олардын өзүмин түргендеди ле тыгыдып туру.

Најылык ороондор политический өмөлөжөрин башкараачы марксистско-ленинский партиялар жеткилдеп жадылар. Мында карындаштык партиялардын ла государстволордын башкараачы ишчилери улай ла тушташканы анчада ла жаан учурлу. Андый туштажулар калганчы өйдө көптөди. Былтыргы жылдын учында социализмнин најылык ороондорынын эн бийик башчы ишчилери Москвада туштажала, СЭВ ажыра экономикада өмөлөжөрин там элбедер ле тереңжидер, жаңы эп-аргалар тузаланар сурактарды шүүжи жөптөшкөн. Быыл апрель айда Варшавадагы Договордо турушкан государстволордын өскө ороондорло керектеринин министрлери туштажала, телекейде бүгүнгү күндеги жаан учурлу керектерди шүүжи жөптөштилер. Ого үзеери карындаштык партиялардын ла государстволордын башкараачы ишчилери улай ла туштажып, эки орооннын ортодо керектерди шүүжи ле жөптөжи жадылар.

Андай туштажулар жаан учурлу болгонын Чехословакиянын компартиязынын Төс Комитеди сураганы аайынча быыл апрель айдын баштапкы жарымында КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы нөкөр Горбачев М. С. Чехословакияга барып жүргени кереледи.

9 апрельден ала 11 апрельге јетире өткөн туштажуларда Михаил Сергеевич Горбачев најылык Чехословакиянын башчы ишчилериле эки орооннын ортодо колбуларды, анайда ок социалистический госу­дарстволордын ортодо өмөлөжип турганын шүүжип куучындашкан.

Албаты-калык јанды бойынын колына алган жылдардын туркунына карындаштык ороондор азыйда качан да өтпөгөн јолдорло барып, терен социально-экономический кубулталар эттилер, сүреен тын производственный ийдечыдал төзөп алдылар. Је эмдиги ой, жүрүм бойы, телекейде бүгүн бар эки социальный система өзүм үзүк јок болорын, социализмнин аргаларын канча ла кире толо тузаларын керексип јат. Ол дезе, телекейлик социализмнин өзүминин эмдиги јангы ойинде карындаштык ороондор өмөлөжип турган бастыра системаы јангы кемине бийиктедетен јаан учурлу задача тургусты.

Социализмнин ороондоры теп-теп праволорлу, кажызы ла бийик каруулу болот. Ол ээжини кыйа баспастан бүдүргени ажыра төзөөри керектүзин бүгүнгү күнге јетире јуулган ченемел, өткүрген иш керелейт Андый болуп турганы социалистический нациялардын бирлигин интернациональный тыгыдары јанынан улу Лениннин үредүзине јарап јат.

Социалистический телекейде кем де аңылу јерде болорго албаданар учуры ла аргазы јок. Бойынын албатызынын алдына каруулу болгон кажы ла партия орооннын өзүминин сурактарын алдынан бойы башкарап учурлу. Оныла коштой кажы ла партия ла кажы ла ороон јангыс ла бойлорынын јилбүлериле башкарынар эмес, анайда ок социализмнин најылык ороондорынын текши јилбүлери јанынан бойынын најыларынын керектери учун кичеенери керектү. Онызы јокко бастыра најылык ичкери көндүгип болбос.

Социализмнин најылык ороондоры, олордогы башкараачы марксистско-ленинский партиялар шак ла андый нөкөрлик интернациональный задачаларла башкарынып турганынын шылтуунда најылык госу­дарстволор ичбойындагы жүрүминин задачаларын бүдүреринде ле тыш јанындагы политикада јаан једимдерге једип алып турулар.

Бүгүн социалистический госу­дарстволордын ишкүчиле јаткандары башкараачы марксистско-ленинский партиялардын калганчы өткөн съездтери јөптөгөн социально-экономический өзүмди түргендедер улу јаан пландарды бү-

дүрери жанынан эрчимдү иштенип турулар. Карындаштык ороондордын көп нургунында бу пландардын төзөгөзи — науканын ла техниканын једимдерин тузаланганы ажыра социально-экономический өзүмди түргендедери болуп јат. Производствоны текши тыңыдары, иштин ле эткен продукциянын чындыйын јарандыраы, ишти башкарап кемин бийиктедери, СЭВ-тин члендери ороондор 2000-чы јылга јетире научно-технический өзөтөн Комплексный программаны бүдүрери жанынан темдектелген иш кыйа баспастан бүдүп туру.

Је эмдиги өйдө ишти чик-јок тыңыдары, азыйда тузаланбаган аргаларды табып тузаланары, најылык ороондордын ортодо колбуларда, олоп өмөлөжип турганында јангы эп-сүме табары керектү. Научный организациялар, заводтор, биригүлер бойларынын ортодо көнү колбулу болоры, ортоктошкон предприятиялер, фирмалар, лабораториялар төзөөри керектү боло берди.

Бой-бойына тузалу болотон, бой-бойына болужып туратан ээжини кыйа баспастан бүдүргени — социализмнин најылык госуларстволорынын экономический колбуларынмынан ары там тыңыдарына, олоп өмөлөжөрин теренжидерине кыйалта јоктон керектү.

Ол ок өйдө социалистический јүрүмнин интернациональный учуры — өзүми јабыс ороондордын экономиказын түрген өскүрип, бойына тендештирип аларга кичеенери. Андый амадула социализмнин најылык ороондоры СЭВ ажыра Кубага, Монголияга ла Вьетнамга болужат.

Социализмнин телекейи бүгүн јаан өзүмнин јолында токтоду јоктон элбек алтамдарла ичкери көндүгип барып јадылар. Бу исторический јолдо кажы ла күнде, кажы ла часта өзүмди түргендедетен јангы аргалар табылат.

Најылык ороондор өмөлөжөринде аргалар качан да түгенбес. Олоп өмөлөжөринде эн тын, эн байлык арга — социалистический строителъствонын ченемелин алышканы, ол ченемелди билгир тузаланганы болуп јат.

Кажы ла социалистический ороон најылык өскө орооннон јангыс ла бойынын айалгазына келишкедий ле тузалу болгодый ченемелди алып јат. Башкараачы коммунистический ле ишмекчи партиялар јангыс ла бойынын ченемелин эмес, је анайда ок најыларынын ченемелин јууп, шиндеп, јарамыктузын элбеде тузаланып јадылар. Ченемелди общественно-политический иштеп, социально-экономический өзүмнен, социализмди тыңыдар иштерден алыжып турулар.

Социализмнинг најылык ороондорында једимдерле таныжар, темдектелген пландарды бүдүрери јанынан эдилген иштердин једимдерин, једикпес-тутактарды, олорды түрген јоголтор аргаларды шүүжери јанжыга берди. КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы Михаил Сергеевич Горбачев Прагада ла Братиславада КПЧ-нинг ле ЧССР-дин башкараачы ишчилериле туштажарда КПСС-тин ле КПЧ-нинг съездтеринин јөптөри жүрүмде бүдүп турганы, политический, хозяйственный ла идеологический иштердин төс ууламјылары керегинде сурактарды шүүжип јөптөштилер.

Нөкөр Горбачев М. С. Чехословакиянын компартиязы республиканын промышленнозын ла јурт хозяйствозын науканын ла техниканын јангы једимдери аайынча өскүрери јанынан јаан иш өткүрип турганын јарадып темдектеген.

Нөкөр Густав Гусак ла Чехословакиянын өскө дө башкараачы ишчилери СССР-де јангыртулар эдери, орооннын социально-экономический өзүмин түргендедери јанынан совет коммунисттер өткүрип баштаган ижин Чехословакиянын компартиязы ла ишкүчиле јаткандары јарадып ла јөмөп, КПСС-тин ченемелин бойында тузаланып турулар деп айттылар.

Совет Союзтын ла Чехословакиянын албатыларынын карындаштык најылыгы озодон бери тыгып келген. Эки ороон экономикада, наукада ла техникада өмөлөжөри сүреен элбеди. Је өмөлөжөринде көп аргалар тузаланылбай јат. Экономикада колбуларды јангырта төзөөр, чындыйын јарандырап керек. Эмди мынан ары бастыра керектерде өмөлөжөрин теренжидери, јангы эп-аргалар тузаланары керегинде Прагадагы туштажуда куучындажып, чоком јөптөжип алдылар.

СССР ле ЧССР келер 15—20 жылдарда өмөлөжөтөн программа белетелип јат. Ол эки орооннын социально-экономический өзүмине јаан учурлу болор.

Совет башкараачы Прагада болордо социалистический госуларстволор ядерный јуу-чак башталар јеткерди јоголторы, телекейде айалганы јарандырапы ла албатылар амыр-энчү иштенерине керектү аргалар берери учун тартыжуны тыгыдары керегинде јаан куучын болды.

Прагада нөкөр Горбачев М. С. США-нын ла СССР-дин Европада тургузылган орто ырада учатан ракеталарын јоголторы јанынан јөптөжү эдерине ле бистинг континент-

те жуу-јепселдерди астадар ла өмөлөжөрүн ичкери көндүктирерине жол ачып турган жаңы шүүлтөлөр эткен. Совет Союзтын бу баштанкайын социализмнин нажылык ороондору бүткүлинче жарадала, амыр-энчүни ле албатыларга жеткер жок болорын жеткилдеери учун тартыжуга бойынын жөмөлтөзүн эдип турулар. Бу тартыжуда кажы ла ороон эрчимдү турушса, јер үстинде амыр-энчүни жеткилдеер текши амадуга једип алары учун социалистический госу-дарстволор анча ок кире тын тартыжар.

Социализмнин нажылык ороондору социально-экономи-ческий өзүмди түргендедип баратан јолго кирдилер. Бу јолдо јаан жаңыртулар ла кубулталар эдетен программа тургузып алала, эрчимдү иштенип баштадылар. Андый улу јаан программаны јенүлү бүдүрерге амыр-энчү керек. КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы Чехос-ловакияга барып жүргени карындаштык ороондордын бир-лигин тынгыдарында јаан учурлу. Бу јорык телекейдин жүрүминде база јаан учурлу болгонын гран ары јанында газеттер темдектеп, КПСС, Совет Союз социализмнин на-жылык ороондорынын бирлигин тынгыдары ла өмөлөжө-рин элбедери, Европада ла бастыра телекейде амыр-энчү-ни ле албатыларга жеткер жок болорын тынгыдарга, ядерный жуу-јепселдерди јоголторго ло айалганы текши јымжадар-га тын кичеенип турулар деп бичигилейт.

2: Бүгүңги Индияда

40 јыл мынан кайра Совет Союзтын ла Индия Респу-бликанын ортодо дипломатический колбулар тургузылган. Оныла колбулу кезик керектерди, эки улу калыктын нажы-лыгы тынып келген јолды көргүзерге турус.

1946 јылда 28 сентябрьда Индиянын јарлу дипломады ла политический ишчизи Кришна Менон Парижте СССР-дин өскө ороондорло керектеринин министрине В. М. Мо-лотовко туштайла, ого Дж. Нерунын Совет башкаруга би-чиген письмозын берген. Анда Индия СССР-ле дипломати-ческий ле өскө дө колбулар баштаарга күүнзеп турганы айдылган. Уч конгон согында јандырган карууда Совет Союзтын башкарузы јөпсингени айдылган.

1947 јылда 13 апрельде дезе, Совет Социалистический Республикалардын ла Индиянын ортодо дипломатический колбулар тургузылганы керегинде јарлалган. Ол јыл май

айда СССР-дин баштапкы дипломаттары Дели жаар, Индиянын дипломаттары Москва жаар атандылар.

Ол керек Индия камааны жок государство болуп жайымданбаган өйдө болды. Колонизаторлор Индияны бойынан политический ле экономический камаанду эдип арттырарга кичеенип тургандар.

1946 жылда март айда Великобританиянын башкарузы Индияга доминионнын правозы берилгенин жарлаган. Ол ок жыл август айда удурумга турар эдип төзөлгөн Индиянын башкарузынын вице-премьер-министрине Джавахарлал Неру көстөлгөн. Же башкарунын башчызы болуп, Англиянын Индиядагы вице-короли арткан.

Мындый айалгада Индияга алдынан бойы башкарынар, кемнен де камааны жок государство төзөөр право берзин деп тартыжып турган бистинг ороонло дипломатический колбулар төзөгөни ороондо албатынын национальный жайымданары учун тартыжузы тынгырына тын жөмөлтө болгон. Ол тартыжу бастыра ороондо тынган шылтуунда, бастыразы да төрт ай өткөн соңында, 1947 жылда август айда, Индия кемнен де камааны жок жайым государство болуп жарлалган.

Лиит республика болуп алган Индияга национальный экономиканы чек жагыдан төзөп баштаарга элден озо бойынын индустриязын тынгыдары керектү болды. Же анайда эдерге ол өйдө акча-жөөжө, специалисттер жок болгон. Индиянын башкарузы Совет Союзтан болуш сураган.

1955 жылда 2 февральда бистинг ороон Индияга Бхилаи городто темир кайылтар завод тударына болужары керегинде жөптөжүгө кол салылган. Анайда СССР ле Индия өмөлөжөри башталган. Ол өйдөн ала бистинг орооннын болужыла Индияда 60-нан ажыра промышленный предприятиялер ле экономиканын жаан учурлу бөлүктөринин өскө дө объекттери тудулган. 40 предприятиени тудары проектелип, белетелип жат.

Совет Союзтын болужыла тудулган предприятиелерге Индияда кайылтып турган бастыра болоттын 36 проценти, темир кайылтар предприятиелерге керектү станоктордын, машиналардын ла жазалдардын 77 проценти, энергетический жазалдардын 47 проценти, шахталардын жазалдарынын 43 проценти, кайылткан белегирдин 32 проценти, иштеп алган электроэнергиянын онынчы үлүзи, жерден казып алган нефтьтин 23 проценти, нефтьтен жазаган продукциянын 47 проценти келижип жат.

Өткөн жылдардын туркунына Совет Союз Индиянын 165 мун инженерлерин, техниктерин ле ишмекчилерин үредип белетеген.

Былыргы жылда СССР-дин ле Индиянын ортодо эн ле жаан жөптөжүге — экономикада ла техникада өмөлөжөри керегинде Договорго кол салылган.

1971 жылда 9 августта эки орооннын ортодо амыр-энчү ле нажылык болоры керегинде Договорго кол салганыла Совет Союзтын ла Индиянын ортодо колбуларда жаңы ой башталган. Индиянын парламентиңде жөптөөрдө ол договорды депутаттар «Индиянын тыш жанындагы политика-зында жаңы ой башталганы», «Индиянын албатызынын күүн-табын көргүскен Договор», «Индиянын жүрүминде жакшынак күн» деп айдып темдектеген. Бистинг «Правда» газет ого учурлаган баштангы статьясында «Бу Договор кандый бир өскө ороонго удурлаштыра ууланбаган, эки государство өмөлөжөрин тыңгыдарынан өскө амаду анда жок, СССР ле Индия амыр-энчү өмөлөжөрин элбедеринг учурлалган» деп бичиген.

Бу договор бойынын учурын жакшы бүдүрип, Индиянын ла СССР-дин ортодо колбуларды там ла элбедер арга болуп туру. Шак ла бу Договордо айдылганы ажыра эки ороон тыш жанында амыр-энчүни жеткилдеер политиканы өткүреринде өмөлөжип турулар.

Былыргы жылда ноябрь айда КПСС-тин Төс Комитетинин Генеральный качызы М. С. Горбачев нажылык жорыкла Индияга айылдап барып жүрерде, Делиде өскө жаан учурлу жөптөжүлөрле коштой «ядерный жуу-жепселден жайым, албан-күч жок жүрүмнин ээжилери керегинде» Декларацияга кол салылганы телекейде бастыра албатылардын жүрүминде исторический учурлу керек болды. Анда «Кижиликтин бежинчи үлүзи бөлүп турган бистинг эки нажылык орооныста журтаган бир миллиардтан ажыра эр ле үй улустын, балдардын адынан ал-камык улусты кырып өлтүрер жуу-жепселдер жок ло жуу-чак болбойтон жүрүм болоры учун эрчимдү тартыжарына бастыра ороондордын башчыларын ла албатыларын бис кычырып турус» деп айдылган.

Жер үстинде журтаган бастыра улустын амадулары аайынча жакшынак шүүлтелерлү бу исторический декларацияны шак ла СССР ле Индия жарлаганы тегин учурал эмес. Бистинг ороондорыстын ортодо бүгүнгү колбулар ол шүүлтелерди жүрүмде бүдүрери жанынан практический

јозок көргүзет. СССР-дин ле Индиянын ортодо колбулар, эки ороон өмөлөжип турганы башка-башка социальный жүрүмдү ле общественно-политический јанду государство-лор эмдиги өйдө амыр-энчү коштой туруп, јакшы колбуларлу болор аргазын көргүзет.

КЕЗИК ТООЛОР

Түштүк Азияда турган Индия Республиканын јери 3,3 миллион квадратный километрге шыдар.

* * *

Индияда бүгүн башка-башка расалу ла нациялу, мүргүүлдү 750 миллион кижі јуртап јат. Орооннын улузы 14 төс тилдерле куучындажат. Конституция аайынча бастыра республикада ончо улус текши куучындажатан тил — кирди. Је бу тилле коштой озодон бери јанжыкканы аайынча текши тил болуп английский тил артканча.

* * *

Эн јаан городтор: Калькутта (10 миллион кижилү), Бомбей (10 миллион кижилү), орооннын төс городаы — Де-ли (7,5 миллион кижилү), Мадрас (5,3 миллион кижилү).

* * *

Индия аграрно-индустриальный ороон. Текши эдилип турган продукция аайынча телекейде 11-чи јерде туруп јат. Иштенер улустын 60 процентке шыдары јурт хозяйстводо. Индия телекейде эн ле көп чай, арахис, сахарный тростник, ашбобовый культуралар, джут, кезик специалар эдеечи ороон.

* * *

Промышленнозы өскөн кемиле Индия телекейде баштапкы он государствовын тоозында. 12 миллион тоннго шыдар болот кайылтат, 82 миллион тонн цемент, 170 миллиард киловатт-час электроэнергия иштеп алат, 30 миллион тоннго шыдар нефть, 154 миллион тоннго шыдар таш көмүр казып алат.

БАЛКАНДАРДА ЯДЕРНЫЙ ЈУУ-ЈЕПСЕЛ ЈОК ЗОНА ЈАРЛААР

Балкандарды ядерный јуу-јепселдер јок зона, ороондор амыр-энчү коштой турган ла өмөлөшкөн јер эдип аларын бис ле Балкандарда турган ороондордын элбек эл-јоны не-кеп јадыс. Балкандарда ядерный јуу-јепсел јок зона төзөө-ри керегинде одус јыл мынан кайра социалистический госуларстволор берген шүүлтени бүгүн бу јарымортолыкта ла бастыра телекейде јуртаган калыктын көп нургуны јарадып туру.

Балкандар узак өйдин туркунына Европанын «көп та-ры салган погреби» болуп туратан. Көп нургунында бу јарымортолыктын турган јеринин аайы оны андый јаан јеткерлү эдип турган. Европаны, Азияны, Африканы кол-боштырган јолдор бириккен, элбеги 1,5 миллион кв. кило-метр бу јерде 100 миллионнон ажыра јүзүн-башка нациялу улус јуртап јат. Мында эки башка социальный системага кирип турган 6 госуларство коштой турат.

Бу јерде башка-башка политический јанду, мүргүүлдү, экономикалу, тилдү улус јуртаганы өмөлөжөрин элбедери-не буудак та эдип турза, бүдүмјини элбедерине, бой-бойын јакшы ондожорына бастыра албатылар күүнзезе, ол башка-лар тын чаптык этпейтени јарт. Балкандарда ядерный јуу-јепсел јок зона төзөгөни, бойын јакшы ондожоло, бүдүм-ји элбегени мындагы ороондор бой-бойлорыла јакшы колбу-ларлу болуп, тынгда өмөлөжөрин јеткилдеер эди.

«Балкандарды ядерный ле химический јуу-јепсел јок зона эдип јарлайтан шүүлтенин амадузы — мында јурта-ган бастыра албатыларга јеткер јок јүрүм јеткилдеери» — деп, Болгариянын Компартиязынын Төс Комитединин Ге-неральный качызы нөкөр Тодор Живков айткан. Балкан-дарды үргүлјиге ядерный јуу-јепсел јок зона эдип јарлаары керегинде шүүлтени баштап эткен ороондордын бирүзи — Болгария болуп јат деп, нөкөр Тодор Живков айдып туру.

Балкандарды ядерный јуу-јепселдер јок зона эдер поли-тиканы кыйа баспай өткүрип, ол јанынан чокым иш бүдү-рип баштаарга амадап, Тодор Живков 1981 јылда ядерный

јуу-јепсел јок зона төзөөрин шүүжерге Балкандардагы государстволордын ла башкарулардын башчыларынын Софияда туштажузын өткүрер шүүлте эткен. Андый шүүлте онын кийинде жылдын сайын болуп турган көп туштажуларда, конференцияларда эдилип турган. Эксперттерден ала башкарулардын башкараачыларына јетире андый туштажулар Балкан государстволордын төс городторында — Афиныда, Софияда, Бухарестте, Белградта болуп турды.

1985 жылда 23 декабрьда Болгариянын башкараачызы Румыниянын башкараачызыла кожо Балкандарды ядерный ла химический јуу-јепсел јок зона эдери јанынан јангы кычыру эткен.

1985 жылда октябрь айда Софияда өткөн симпозиумда турушкан улустын алдына айткан куучынында Тодор Живков: «Балкандарды ядерный јуу-јепсел јок зона эдип јарлайтан суракты кажы ла өйдө, кандый ла јерде шүүжерге Болгария белен» — деп айтты.

Балкандарды ядерный јуу-јепсел јок зона эдип јарлайтан политиканы Румыния кыйа баспастан өткүрет. Балкандардагы государстволордын бу суракты шүүшкен көп тоолу туштажуларында ла конференцияларында Румыниянын чыгартылу улuzu кыйыш јоктон туружып јат.

«Балкандарды ядерный јуу-јепсел јок эдип јарлаары, бу јерди амыр-энчү өмөлөжип турган јер эдери јанынан мында турган государстволордын ортодо јөптөжү эдери керегинде Румыния көп катап шүүлте эткен» — деп, Румыниянын компартиязынын Төс Комитединин Генеральный качызы нөкөр Н. Чаушеску Италиянын корреспондентиле туштажарда айткан.

Балкандарда ядерный јуу-јепсел јок зона јарлаары јанынан ороондордын эксперттеринин јангы туштажузын Бухарестте өткүрер эдип јөптөшкөн.

Балкандарды ядерный јуу-јепсел јок јер эдер шүүлтени Югославия јөмөп туру. Ядерный јуу-јепсел јок, мындагы ороондор бой-бойларыла өмөлөжип турган зона эдип јарлаар амадула Балкандардагы государстволордын эрчимин бириктирери јаан учурлу деп, Югославиянын башкарузы шүүп туру. 1984 жылда СФРЮ-нын башкарузы «Балкандардагы кичү Хельсинкинин актын» јөптөөри керегинде шүүлте эткен. Онын учуры неде дезе, Балкандардагы ороондор политический, экономический, культурный колбулар јанынан Хельсинкидеги акттын ээжилерин јүрүмде бүдүрип, Балкандарда текши айалганы јымжадарына јө-

мөлтө эдетенинде. Анайда бу райондо ядерный жуу-јепсел качан да болбойтон јанынан мындагы государстволор јөптөжип алар эди.

Албания узак ойдин туркунына бойынын тыш јанындагы колбуларын элбетпес политика өткүрип тура, Балкандарда болуп турган текши керектерге, ол тоодо мында ядерный жуу-јепсел јок зона болотоны керегинде суракка киришпеген. Је калганчы ойдө Албаниянын башкарузы, Балкандардагы кезик сурактарга, ол тоодо ядерный жуу-јепсел јок зона төзөөрине јилбиркей бергени билдирет.

Грецияда социалистический тартыжунун партиязы (ПАСОК) бойынын программасында Элладанын јерин өскө ороондордын (Американын) ядерный жуу-јепселинен јайымдаар молју алынган. Папандреунун башкарузы Балкандарда ядерный жуу-јепсел јок зона төзөөри учун туружып јат. ПАСОК-тын андый кычыруларынын, ол аайынча Папандреу өткүрип турган политиканын шылтуунда Папандреуны 1985 јылда июнь айдагы выборлордын кийинде башкаруда экинчи өйгө арттырган.

Грецияда Американын эн јаан жуучыл турлуларында (экүзи — Афины городтын јанында, экүзи — Крит ортолыкта) ла 20 өскө объекттерде ядерный окторлу ракеталар ла ядерный бомбаларлу самолеттор туруп јат. Папандреунун башкарузы жуучыл турлуларды јабала, ядерный жуу-јепселдерди чыгарып апаратаны керегинде США-нын администрациязыла куучындажарга ченешкен. Узак куучындажып келеле, 1983 јылда Американын политический, экономический кызыжыла США турлуларды база беш јыл, 1988 јылдын учына јетире тузаланар право алган.

1988 јылда декабрь айдын кийинде Грециянын јерине турлуларды онон ары тузаланар юридический право США-да јок болор. Је ол тушта омор база катап јөптөжү эдер аргалу. Ол јанынан эрмек-куучын өдүп јат.

Је кандый да болотон болзо, Грециянын башкарузы бойынын јериндеги турлуларда бар эски ядерный жуу-јепселдерди јангызыла солыырына США-га јөп бербеди. Пентагон Грецияда тургузылган «Онест Джон» ракеталарын јап-јангы ракеталарла солыырга јазанган болгон. Ол амадузы үзүлген.

Грециянын башкарузын бойынан камаанду арттырарга, бойынын черүлерин ле ядерный жуу-јепселдерин мынан чыгарбаска амадап, США 1986 јылда 10 ноябрьда Грецияла јангы јөптөжүге кол салган. Бу јөптөжү аайынча США Грецияга јангы жуу-јепсел эдерине, жуу-јепсел ле жуулажар

техника эдетен промышленностьты тынгыдарына болужар болуп молжонгон. Калганчы одус жылдын туркунына бойынын черүзине керектү мылтык-жепселди, жуулажатаан техниканы Греция США-дан алып жат. Жылдын ла Вашингтон көп миллион тоолу акчаны Грециянын черүзин тынгыдарына чыгымдайт.

Вашингтон Грецияны кызатан быјар иште Турцияны тузаланарга албаданып туру. Грециянын башкарузынын шүүлтезиле болзо, ого јеткер элден озо НАТО аайынча эн жуук најызы Турциядан келип јат. Турция табарар јеткерден Грецияны НАТО ло США аргадап турган деп Афиныда шүүп јадылар. Анайда Греция НАТО-дон чыга бергежин, Турциянын ла Грециянын ортодо кыйыш јоктон жуу башталар эди деп, Папандреу быјыл январь айда айтканы тегин эмес.

Турциянын 4-чи черүзи десант эдетен 147 керепле кожо Грецияны жуулап кирерге белетенип алган деп, Грециянын черүзинин командованиези шүүп јат. Эмди мынан ары эки орооннын ортодо блааш-тартышты јоголтоло, колбуларды јарандырып аларга Турция бойынын Кипрде турган черүлерин ортолыктан чыгарар, Грециянын Эгей талайдагы кезик ортолыктарын блаашпас учурлу деп, Грециянын башкараачылары шүүп турулар.

Вашингтон Грециянын ла Турциянын ортодо оон-бөкөндү керектерден сап-тудунып, Грецияны сөс уккур эдерге күјүренет. США Турцияга сүреен көп жуу-жепсел берип, акчала болужып, Турциянын ла Грециянын ортодо јарашпастарды там тынгыдарга албаданат, оонг оморды јөптөштиреечи бололо, экилезинин керектерине киријип, колго тударга амадап јат.

Онын да учун Греция Балкандарда ајалганы јымжада-
ла, ядерный жуу-жепсел јок зона төзөөри учун тын тартыла берди. Папандреу ороонды Американын ядерный жуу-жепселдеринен јайымдаар болуп молжонгонын бүдүрбеди. Је 1987 жылда 29 январьда парламенттеги куучынында Греция ядерный жуу-жепселдерди астадары ла јоголторы учун, Балкандарда ядерный жуу-жепсел јок зона јарлаары учун тартыжып јат деп айткан.

Турция Балкандарда ядерный жуу-жепсел јок зона төзөйтөн шүүлтени јаратпай да турза, Балкандардагы ороондор өмөлөжөр сурактарды, ол тоодо Балкандарда ядерный жуу-жепселдерди јоголторыла колбулу сурактарды шүүшкен туштажуларында кожо туружат. Темдектезе, 1984 жылда январь ла февраль айларда Афиныда өткөн жуундарда Бал-

кандарда ороондор өмөлөжөтөн лө бу райондо ядерный жуу-жепсел жок зона төзөйтөн сурактарды шүүжерде, анда Турциянын делегаттары база болды. Же Балкандардагы ороондордын жерлеринен ядерный ла химический жуу-жепселдерди апарары жанынан Румыния ла Болгария эткен шүүлтелерге Турция жөпсинбеди.

Турция НАТО-нын члени болуп, бойынын жерине США-нын ядерный жуу-жепселдерин тургусты. Турцияда бүгүнгү күнде ядерный жуу-жепсел жетиретен 489 средство бар, ол тоодо «Онест Джон» ракеталар, самолеттор, ядерный снарядтарлу артиллерия көп. Олор сүреен жаан 5 жуучыл турлуда тургузылган, көп тоолу складтарда жадып жат. Пентагон Турцияны НАТО-нын түштүк-күнчыгыжында тын ийдези эдип жеппеген. Турциянын 700 мун кижилү черүзи, США-нын черүлерин ээчиде бу олжочыл биригүнинг эн ле көп черүзи болуп жат.

Пентагон Турцияны «Совет Союз жуулаар» жеткерле кыдып, бу орооннын жеринде бойынын черүлерин көптөдөргө кичеенет.

СССР-дин ле США-нын башкараачылары Рейкьявикте тушташкан согында НАТО-нын командованиези Турцияны бойынын жеринде база үзеери ядерный жуу-жепсел тургусын деп албадаган. НАТО-нын Европадагы черүлеринин командующийи генерал Роджерс «Першинг—1» ле «Ланс» ракеталарды эскирген дейле, Европадан СССР-ле коштой гранду Турцияга апарып тургусканы сүреен жараар деп шүүп туру. Бу ракеталарды тургузарга жөп бербезе, США Турцияга болужарын токтодып саларыла коруланарынын министри Уайнбергер коркытты. Вашингтон анайда ок Турциянын жеринде «СОИ» программа аайынча жаңы аппаратура, радиолокаторлор тургузарын пландайт.

Турцияны анайда базынып турганы орооннын эл-жонун, башкараачы ишчилерин тын чочытты. НАТО-нын башкараачыларынын ла США-нын администрациязынын андый каршулу кылыктарына Турциянын парламентинде ле газеттеринде тын критика болуп туру.

Бастыра телекейде ядерный жуу-жепселдер жок зоналар төзөөр шүүлтелерге жөпсинбей турган Вашингтон Балкандарда ядерный жуу-жепсел жок зона төзөөрин база жаратпады. Американын Турцияда ла Грецияда тургузылган ядерный жуу-жепселдери Балкандарда жеткер жок болорын жеткилдеп жат деп, Вашингтон айдат.

Совет Союзы, социалистический најылыктын өскө дө ороондорын алгажын, олор јер үстинин ончо талаларында ядерный јуу-јепселдер јок зоналар төзөлөри учун кыйа бас-пастан турумкай тартыжып јадылар. «Европада (Түндүк ле Төс Европада, Балкандарда) ядерный јуу-јепсел јок зоналар төзөгөни ол јерлердеги ороондорго, Европага, бастыра телекейге јеткер јок болорын јеткилдеерине, айалганы јымжадарына, бүдүмјини элбедерине, черүлерди астадарына, ядерный јуу-јепсел таркабайтанына јөмөлтө эдер» деп, Варшавадагы Договордо турушкан государстволор 1986 жылда 8 апрельде Европадагы государстволорго, США-га ла Канадага эткен кычыруда айдылган.

Д. А. СОРТЫЯКОВ,
КПСС-тин обкомынын лекторы

ИРАННЫҢ ЧЕРҮЗИНДЕ МҮРГҮҮЛ-РЕЛИГИОЗНЫҢ БУЛГААРТЫШ

1979 жылдын февраль айында жуу-жепселдү түймеееннин шылтузында, Иранда шахтын американ империализмге жуук колбулу болгон базынчыкту, албатыга удурлашкан, жыдып-чириген диктатуразы антарылбай арткан. Революционный адылыш шахтын ээжилеринин ич ле тыш жа-нындагы политиказынан улам табылган политический ле социально-экономический жарашпастар коркышту курчыгы-нын учы-түби болгон.

Же баштап тарый албатылык, демократический ле анти-империалистический учурлу болгон революциянын онон арыгы өзүми жаан удабай арылык-берилик, булгак амаду-лу боло берген. Шииттин эн бийик духовенствозы, жанды колго алган ла тарый, азыйда албатынын күүн-табына келиштире терен политический ле социально-экономический кубулталар эдер деген сөзин ундып, бойынын отурган ордын ла тындыдарга кичеенип, табынча бойынын ачык ла жажытту өштүлерин жоголтып баштаган. Революциянын ал-батылык ууламжызы кубулып, социальный төзөлгөзи там ла тапчырап, азыйда Иранда «исламнын чындык общест-вон » төзөөр деген кычырулу религиозно-политический башкартузынан көп тоолулар айрылала, ырай бергендер. Политический революция социальный болуп өспөй жада, там ла тескерлеп, учында бойынын амадузынан туура тура калган.

Иранда жанта жаңы политический ийде-күчтер келгени ороондо бийлеп турган капиталистический колбулардын социально-экономический төзөлгөзине эмеш те табарбаган. Шииттердин духовенствозы политический айалгада бий-леечи жерге туруп алала, буржуазиянын экономический төзөлгөзин кыймыктадар күүни жок деп жап-жарт көргүс-кен. Ороондо исламизация өткүрер деген политиканы жарлаганы ла оны турумкай өткүрип турганы керектин жүк ле тыш жаанына тийип, жадын-жүрүмнин экономический,

социальный ла общественный төзөлгөлөрине бир де кубул-та этпеген. Ирандагы революция политический јаннын ла государствоны башкараарынын јүк ле тыш кубулталары-нан ары ичкерлеп өтпөгөн.

Социальный керектерди аайлабаганын, экономикадагы уур-күчтерди, акчанын баазы жылыйып, не-неменин баазы бийиктегенин, көп жарымдай ишкүчиле јаткандардын ја-дын-јүрүминин кеми јабызаганын орооннын религиозно-политический башкартузы бу алты жылдан ажыра Иракла өткүрип турган јуу-чакла, онын экономикага ла орооннын бастыра общественный јадын-јүрүмине јетирип турган уур ар-јүгиле актаарга ченежет. Јүс мундар улус өлтүрткен ле шыркалаткан, миллиондор тоолулары айыл, јурты јок јуртагылайт.

Бу түбектү ле укаа-санаазы јок карындаштык өлүш-кырышты онон ары өткүргенинен мөрлү болуп јүк ле им-периалистический ийде-күчтер, эн ле озо Иранды да, Иракты да ујаадаарга амадаган США артары јарттан јарт боло берди. Бу јуу-чакты Вашингтон региондо айал-ганы там ла катуландыар арга эдип тузаланып, Түштүк-Күнбадыш Азиядагы ороондордын ичбойындагы керекте-рине кирижерин пландап, бу јерлерде бийленижин элбе-дерге албаданганы бастыра телекейдеги эл-калыкты чочы-дып туру.

Је Ираннын религиозно-политический башкартузы. јуу-ны «јенүлү учына јетирер», Иракта эм турган јанды анта-рарга јетире токтотпос деген амадузынан кыйышпайт. Шак бу амадуга меджлистин председатели Хашеми-Рафманд-жани 1986 јылдын јунинде Тегеранда өткөн намазта (мүргүүлде) айткан куучынында кычырган. «Колына мыл-тык алып тудар аргалу кажы ла кижі јууны јенүге јети-ерге белен болор учурлу» — деп, ол айткан. Бу керекти кажы ла иранецтин мүргүүл аайынча агару кереги деп бодоп тура, башкару, биске төс учурлузы ла амыр-энчү эмес, «ламамды корулап алары» деп бодоп туру.

Боло берген айалгада Ираннын башкартузы јаан аја-руны јуу-јепселдү ийде-күчтерди тынгыдарына ла өскүре-рине эдип, олардын төс бөлүктери черү ле «ислам револю-цияны корулаар» (КСИР) корпус деп бодоп туру. Шахты антарган согында черүде тын кубулталар эдилген. Јуучыл уставтарды ла јакаруларды исламнын ээжилерине келиш-тире кубулта јазап, бастыра органдардын ижи кораннын, шариаттын (исламнын мүргүүл-этический ле правовой јакарулары) некелтелерин бүдүрер эдип өскөртилген.

Өскө ороондордын специалисттеринин бодоштырганыла болзо, исламизациянын амадузы, бир жанынан алза, көп жандай военныйлардан турган биригүлөр башкаруны жаба базар коркыдудан корулаары, экинчи жанынан десе — черүни башкарунын политиказын ла жилбүлерин корулайтан сөстөң чыкпас ийде-күч эдип алары.

Черүде исламизациянын политиказы коркышту кырыштарлу, истештү айалгада өткөн. Мундар тоолу офицерлер кыйнадып өлтүрткен, арестовать эттирген, черүден сүрдүргөн. Мынын шылтузында бастыра черүде офицерлердин камааны кезем жабызадылып, ол ок өйдө шиит духовенствонун салтары тыгып чыккан. Ислам башкару баштапкы жерге «ислам революцияны коручыл корпусты», албатынын «басиджи» ополчениезин ле өскө биригүлөрдү тургускан. Черү десе экинчи жерге көчүрилген.

Черүнинг бастыра жуучылдарын ла КСИР-ди жаңы ээжинин уккур коручылары эдип аларга амадап, олордын күүн-санаазына мүргүүл-идеологический салтар жетирер тын иштер өткүрилет. Ол иштер шиит ууламжылу исламнын үредүзине ле шариаттын ээжилерине төзөлгөлөнүп жат. Башкараачы бийлер черүнинг жуучыл күүн-табын мүргүүл төгүн патриотизм, панисламизм ажыра көдүрерге ченешкилейт. Мында анчада ла жаан аяру «джихадты» (чындык эместерле агару жууны) пропагандировать эдерине эдилет. Бу пропагандада төс учур «шахадаттан» сап тудунарына (кудайы учун жүрүмин беринер) эдилет.

Бастыра солдаттарга бойын берингени кажы ла мусульманнын кудайдын некелтелезине келижер күүни, «шахидам» десе кижиле өлгөн сонгында тирү туштагы коомой керектерин таштап, «көндүрө ле райга једер јол ачар» деп кыбакайлап жадылар. Мыныла колбой имам Р. Хомейни «кызыл өлүм кара жүрүмнен канча катап артык» деп үредиркейт. Бис бүгүн «шахадка» күүнзеп жадыс, шак онын шылтузында бистин балдарыс эртен кудай јокторго удурлажа туруп чыгар аргалу болор. «Джихад» учун төккөн кан исламды там ла јаркынду эдер, келер өйлөрдө балдарыска тын берер, жууда өлгөндөрдүн төрөөндөрине улай ла: «Слердин јууктарыгар кудай јан учун божогон болзо, «шахидаттар» болгон болзо, мында куныгар неме јок, олор өрө турган аллахтын айылчызы болуп барган» деп айдыжат. Бистин таппай калганысты аллах таап алат. Кудай учун өлүм божогондорго до, јууктарына да јаан байрам. Ол революционный «шахадаттын» керегинде удурлашкандар — контрреволюционерлер, олор истедер учурлу».

Јуу-согушка барардын алдында јуучылдар «кыйыншырага барарда кудайдын алкыжын» угуп жадылар, анда «ислам јуучыл аллах учун тынын берип, анчада ла бир канча кижии өлтүргени учун» үргүлжиктердин тоозына кожулат» деп айдылат. «Алкыштын» кийинде јуучылдарга башка тангар тангышкак берилет. Анда: «Мен имам Хомейниден райга кирерге јөптү» деп бичилген, јуучылдын мойнына дезе «райдын паратазынын» пластмасса түлкүүрин илип жадылар.

Мындый пропагандага јайылган көп кудайзак иранецтер өлүмге бир де сананыш јок баргылайт. Иран — Ирак ортодо фронтто јууга бараткандардын сырагай алдында 14—15 јашту уулчактарды ийген учуралдар болгон. Олор анайда ок өлгөн согында райга чыгарыс деп аланзу јоктон бүдүп жадылар.

«Джихаданын» некелтелери анайда ок јуучыл дисциплинаны тынгыдарына, командирдин сөзинен чым да туу-баспас күүндү эдип таскадарына тuzаланылып јат.

Ираннын газеттеринде «Шахидтердин кереес јакарулары» деген аңылу полосалар да бар. Анда олордын биографиялары, эткен ат-нерелү керектери бичилет. Өлүп јаткандардын төрөгөн-тутандарына айткан калганчы сөстөри «шахидтердин» адынан эдилген оокылу идеялар аайлу угулат. Андый јакарулар радио ажыра јарлалат.

Черүни ле КСИР-ди идеологический јанынан аймада таскадарынын төс ууламјыларынын бирүзи — панисламнын идеяларын пропагандировать эдери. Иранда исламды чып-чынынча орныктыраы, бастыра мусульман госу-дарстволорды ислам идеологиянын алдына јууй тартып бириктирери — бу јуучылдардын бажына тыктап турган идеялардын төс учурлулары. Андый идеология аайынча болзо, эмдиги өйдөги грандар исламды таркадарына буудак оолбос учурлу. Онын учун кажы ла мусульман исламды кайда да болзо терен шингитсин.

Иран бүдүмдү «ислам революциянын» телекейлик учурлузы, оны өскө ороондорго таркадары учун пропаганда элбеде өткүрилет. «Ислам революцияны» текши таркадары дегенине имам Р. Хомейни мынайда јартайт: «Бис бойыстын революциябысты бастыра телекейге таркадып жадыс, ненин учун дезе — ол исламнын. Качан бастыра телекейде ислам јенип чыкпаганча, тартыжу токтобос. Бүгүн — каннын, агару керек учун өлүмнин өйи». «Ислам революциянын» идеологторы империализм ле социализмди биле-тура јаныс доского тургузып, марксизмди јабарлаарга,

исламды озочыл общественно-политический шүүлтеге ле Жуук ла Орто Күнчыгышта ак-чек ийде-күчтерге удурлаштыра тургузарга ченешкилейт. Мында оlorдын төс амадузы — «ислам революцияны таркадарын» теоретический төзөлгөгө тургузары, исламды сан башка жаңы, таңынан башка политический ийде-күч деп көргүзөргө турганы. Бу керек анчада ла Ираннын духовенствозы Афганистаннын контрреволюционерлерине жомолтө эдип турганынан, «ислам революцияны» албан-күчле Афганистанга жайарга турганынан иле-жарт көрүнөт.

Религиозно-политический таскадуда Ираннын «ислам революциязы» бастыразы жаңыс амадулу бириккен обществонун жозогы болуп жат, ол обществодо кандый да классовый ла национальный жарашпастар жок деген меке укаалу шүүлтелер тuzаланылат. Түрктөр, перстер, лурлар, белуджтар, арабтар ортодо бир де башкалар жок, оlor ончозы — мусульмандар, жаңыс общинанын члендери, духовный жаңынан бирлик деген шүүлтелер айдылат.

Идеологический аймадышка «ислам революциянын» башкараачызы имам Р. Хомейнини кудайга бодолду көдүрери, онын жүрүмин бастыра жозок эдери кирип жат. Жуучыл черүде служить эдери бийик амаду, анда туруп, «ислам революцияны» корулаары кажы ла кудайга бүткен мусульманнын агару кереги деген шүүлте жайары — база жаан тал-табышту өдөт.

Элбек жетирулердин эп-аргаларыла жон-калыкты албаты ополчениюге — «басиджке» тартып алар пропаганда өткүрилет. Имам Р. Хомейнинин жакарузыла болзо, жуучыл белетүни орооннын бастыра эл-жоны, ол тоодо каргандар, үй улус, балдар өдөр учурлу. Качан фронтко тынду ийде-күчтер керек болуп турган өйдө жашөскүрим ле балдар жууга ада-энелеринин жөби жокко до барар аргалу.

Черүнинг ле КСИР-дин моральный күүн-табын бийиктедерге бастыра ороондо акча-жөөжө жууры өткүрилет. Жуусогушта аңыланган жуучылдарды темдектеер жүзүн-башка эп-сүмелер тuzаланылат. Эң артык дегендерин Саудовский Аравиянын ла Ираннын жерлеринде мусульмандардын агару өргөөлөрине апаргылап жат.

Черүнинг ле КСИР-дин жуучылдары кандый бир партияларда, политический биригүлерде ле организацияларда туружар жаңдары жок. Р. Хомейнинин айтканыла болзо, черүде политика героинге (корон өлөнгө) түңгей.

Жуучылдар ортодо идеологический таскадуда, анайда

ок бастыра ороон ичинде пропагандистский аппараттын ижинде аңылу жерде антикоммунистический ле антисоветский көрүм-шүүлте шиндеери туруп жат. Иранда сол жандай турган ийде-күчтерди не ле деп каралап, жабарлап, США ла СССР-ди түп-түңей дежиб муукангылайт. Андый кылыктарда бир де чындык жок болгоны текши жарт.

Антисоветский пропагандала коштой, жуучылдарды Афганистанга удурлаштыра күүн-тапту эдип таскадары өдүп жат. Пропагандистский материалдарда совет-афган колбулар чек тескери көргүзилет. Андый кей-төгүндердин баштапкы жеринде СССР-дин афган албатыга жетирип турган интернациональный болужы туруп жат. Ираннын башкарузы бандаларга болужып, оморды мылтык-жепселле жеткилдеп, афган контрреволюционерлердин лагерьлерин бойынын жеринде тургузарга жөп берип тура, омордын канду керектери учун каруузына тургузылар учурлу. Ого үзеери Иран Афганистанга удурлаштыра жууда көндүрө туружып турганы керегинде жетирүүлөр бар. ДРА-дан келген качкын афгандардан Ираннын башкарузы бойынын жеринде контрреволюционный бандалар төзөп, Афганистаннын жери жаар ийип турганыла коштой, оморды Иран — Ирак ортодогы фронтто жуулаштырып жат.

Жаньдан төзөлип турган политико-идеологический организациялардын эн жаан задачалары черүде исламизация өткүрери, бастыра жуучылдарды духовный жүрүмге тартып алары болуп жат.

Идеологический таскалду таскаду өткүрерине керектү кадрлар белетеери Ираннын бир канча городторында төзөлгөн аңылу религиозный төс жерлерде өткүрилип жат. Мыныла коштой эки айдын ла омон до көп өйлү курстар иштейт. Ол курстарга студенттер ле черүге дипломду келген специалисттер алылат. Анда мусульман мүргүүлдин төзөлгөлөрине, кораннын методиказына ла кораннын бойын үредип жадылар. Андый курстарды бастыра командирлер өдөри темдектелген.

1985 жылда пропагандистско-идеологический аппараттын бүдүмин өскөртө кубултар ууламжылу иштер өткүрилген. Бу амадула Ираннын жуу-жепселдү ийде-күчтеринде идеологический иштерди бириктирип башкаар аңылу штаб төзөлгөн. Онын чыгартулу улузы улай ла частьтарда ла подразделениелерде идейно-политический иштердин өдүп турганын шинжүлөп жадылар. Штаб фронт жаар ады жарлу религиозный ишчилерди ийерин, омордын кайда, качан куучын айдарын пландап, башкарып жат.

Јуучылдарды идеологический јанынан бускаландаарга јүзүн-башка эп-сүмелерди, аргаларды тузаланып јадылар. Олордын эн ле тös учурлулары оос ло печатный пропаганда, көргүзүлү агитация болуп јат.

Ўредү-таскадулу иште элбек јетирүлердин аргалары элбеде тузаланылат. Јаныс ла јуучылдарга учурлай бир канча радио ло телеберилтелер өткүрилет. Анда тös ајару мүргүл јаннын башкараачыларынын куучындарына, коранды кычыраына, јуучыл јетирүлерге эдилет. Элбек тиражтарлу 20-ден ажыра военный газеттер ле журналдар чыгып јат. Олордын ортодо политико-идеологический башкартунын органы «САФФ» деп журнал, КСИР-дин изданиеи — «Пасдар — ээслам» («Исламнын коручылы»), «Леймон — э энкелаб» («Революциянын элчизи») ле өскөзи де. Кудайзак ла политический учурлу көп пропагандистский брошюралар чыгарылат. Материалдардын кезиги английский, араб ла өскө дө тилдерле кепке базыла.

Казармалар, јуучылдардын городокторы религиозный ла военный учурлу јараш плакаттарла, имам Р. Хомейнинин, аятолла А. Монназеринин ле Ираннын башкараачыларынын портреттериле, чоп-чоокыр көп лозунгтарла кееркедилген.

Өскө ороондордын газет-журналдарынын јетирип турганыла болзо, черүде ле КСИР-де өткүрип турган бастыра иштер, олордын бастыра бүдүмдери јуучылдарды сөстөн бир де чыкпазына, Ираннын башкарузынын политический ууламјызын ылгаштырыш јогынан бүдүрерине ууландырылган.

Н. МОДОРОВ

5 акча